

Ergenlerde Risk Alma Davranışları: Akran ve Aile İlişkileri ile Problem Çözme Becerisi

Elif Şeker¹

Bakırçay Üniversitesi
Çiğli Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Türkan Yılmaz Irmak²

Ege Üniversitesi

Özet

Risk alma davranışlarının ergenlerin yaşamında pek çok olumsuz etkilerinin olduğu bilinmektedir. Risk alma davranışları nedeniyle sorun yaşayan ergenlere yardım edebilmek için öncelikle bu tür davranışları yordayan değişkenlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada ergenin risk alma davranışlarına katılımının yordayıcıları olarak; akran grubunun risk alma davranışlarına katılımı, akranlar ve ebeveynler ile kurulan ilişkilerin kalitesi ve ergenin kişilerarası problem çözme becerisi Problem Davranış Kuramı'nda tanımlanan sistemler temel alınarak incelenmektedir. Çalışmanın örneklemini yaşları 15 ile 18 arasında değişen 483'ü kadın, 584'ü erkek toplam 1067 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcılardan Demografik Bilgi Formu, Risk Alma Ölçeği, Ergen Aile Süreci Ölçeği, Akran İlişkileri Ölçeği, Sapkın Arkadaşlar Ölçeği ve Kişilerarası Problem Çözme Envanteri aracılığı ile bilgi toplanmıştır. Yapılan hiyerarşik regresyon analizinde erkek, geliri yüksek ailelerde yetişen, yapıcı problem çözme becerileri düşük, annesiyle yüksek düzeyde çatışma yaşayan, arkadaşları annesi tarafından yüksek düzeyde kabul edilen, arkadaş ilişkilerinde sadakat ve bağlılığı yüksek, güven-özdeşimi düşük olan, risk alma davranışı gösteren arkadaşlara sahip olan ve ailesinde alkol kullanan kişi sayısı yüksek olan ergenlerin daha çok risk aldığı görülmüştür. Risk alma davranışlarının en güçlü yordayıcısının Algılanan Çevre Sistemindeki yakın yapının olduğu, bunu Algılanan Çevre Sistemindeki uzak yapının izlediği, Sosyal Çevre Sisteminin yordama gücü bakımından üçüncü sırada geldiği ve son olarak Kişilik Sisteminin risk alma davranışları üzerinde açıklanan varyansa en düşük katkıyı sağlayan sistem olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, literatür doğrultusunda tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Problem Davranış Kuramı, risk alma davranışları, problem çözme becerisi, ebeveyn ilişkileri, akran ilişkileri

Abstract

It is known that risk-taking behaviors have many negative effects on adolescents. In order to help the adolescents who experience problems due to risk-taking behaviors, the predictors of these behaviors should be identified. This study investigated risk-taking behaviors of peers, quality of relationships with peers and parents, and interpersonal problem solving skills using Problem Behavior Theory. The sample of the study consisted of 1067 high school students (584 male, 483 female) whose ages ranged from 15 to 18 years. The sample was asked to complete a number of questionnaires including Personal Information Form, Risk Taking Scale, Adolescent Family Process Measure, Peer Relationship Scale, Deviant Behavior of Peers Scale, Interpersonal Problem Solving Inventory. The hierarchical regression analyses showed that being male, high income, higher conflict with the mother, lower constructive problem solving skills, higher peer acceptance by the mothers, higher loyalty and commitment to friends, low confidence, more alcohol users in their families are risk factors of risk taking behaviors. It is found that the strongest predictor of risk taking behaviors is the close structure of the Perceived Environment System, followed by the distal structure of the Perceived Environmental System. The Social Environment System is the third in terms of the predictive power, and finally the system that provides the lowest contribution to the variance is the Personality System. The findings are discussed in the light of the literature.

Keywords: Problem Behavior Theory, risk-taking behaviors, problem solving skills, parent relationship, peer relationship

Yazar notu: Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Yazışma Adresi: ¹Uz. Psk. Elif Şeker, Bakırçay Üniversitesi Çiğli Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çiğli / İzmir, sekerelif7@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7169-4677

²Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, 35100 Bornova / İzmir, turkan.yilmaz.irmak@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0777-7595

Gönderim Tarihi: 30.08.2019

Kabul Tarihi: 01.12.2020

Ergenlik, biyolojik, bilişsel ve sosyo-duygusal değişimleri içeren, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bir geçiş dönemidir (Santrock, 2012). Bu dönemde risk alma davranışları sıkça görülmektedir (Currie ve ark., 2004; Ercan ve ark., 2001; Ögel, Taner ve Eke, 2006). Risk alma davranışları; hastalıkla veya ölümlle sonuçlanma ihtimali yüksek, bireyin sağlığını ve eğitim yaşamını tehdit edici nitelikteki davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Alexander ve ark., 1990; Yılmaz, 2000).

Alan yazında risk alma davranışlarının ergenlik dönemindeki yaygınlığına dikkat çeken çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Currie ve ark., 2004; Ercan ve ark., 2001; Ögel ve ark., 2006). Ergenler risk alma davranışları sonucu fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak zarar görebilmektedir (Currie ve ark., 2004; Ercan ve ark., 2001; Gonzalez ve ark., 1994; Ögel ve ark., 2006). Bu dönemin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi, ergenlerin bireysel gelişimleri için önemli olduğu kadar toplumsal gelişim için de önem taşımaktadır (Yılmaz, 2000). Risk alma davranışları nedeniyle problem yaşayan ergenlere yardım edebilmek ve önleme çalışmaları yapabilmek için öncelikle bu tür davranışları tetikleyen faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Risk alma davranışları birçok değişken ile ilişkili olduğu için çok boyutlu bir yaklaşımla araştırılması gereken bir konudur. Jessor tarafından geliştirilen Problem Davranış Kuramı psiko-sosyal temelli yaklaşımlar arasında olup risk alma davranışını en iyi açıklayan, bu konuda en sık başvurulan kuramlardan birisidir (Jessor, 2014; Jessor ve ark., 1994; Jessor, 1987). Ergenlerde görülen risk alma davranışlarını etkileyen risk faktörleri ve koruyucu faktörleri kapsamlı açıklaması ve tüm değişkenleri birlikte değerlendirmesi nedeniyle araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmada Jessor'ın Problem Davranış Kuramı'ndan yararlanılmıştır. Kuramda risk alma davranışlarının nedenleri; Sosyal Çevre Sistemi (SÇS), Kişilik Sistemi (KS), Algılanan Çevre Sistemi (AÇS) ve Davranış Sistemi (DS) ile açıklamaktadır. Algılanan Çevre Sistemi Uzak Çevre (AÇS-UÇ) ve Yakın Çevre (AÇS-YÇ) olmak üzere iki yapıdan oluşmaktadır. Her sistem kendi içerisinde koruyucu ve risk faktörlerini barındırmaktadır. Sistemler içerisinde yer alan risk faktörleri, problem davranışların ortaya çıkma olasılığını arttıran faktörler olarak tanımlanmaktadır. Koruyucu faktörler ise problem davranışların ortaya çıkma olasılığını azaltan, kişinin sosyal desteklerinin yeterli olması ve sosyal kontrolünü sağlaması gibi faktörlerdir. Problem Davranış Kuramı'nda önemli bir yer tutan risk ve koruyucu faktörler arasındaki etkileşim, risk faktörlerinin birden fazla yol ile azaltılabileceğini göstermektedir. Öncelikle risk faktörlerinin azaltılmasının yanı sıra koruyucu faktörlerin risk faktörleri üzerindeki dolaylı etkisi kullanılarak yani koruyucu faktörleri güçlendirerek de

risk faktörleri azaltılabilmektedir. Risk alma davranışları bu sistemlerin kendi içlerinde ve birbirleriyle olan ilişkileri üzerinden incelenmektedir (Jessor, 2014; Jessor ve ark., 1994; Jessor, 1998; Jessor, 1987).

SÇS içerisinde yaş, cinsiyet, ailenin gelir düzeyi ve anne-babanın eğitim düzeyi gibi faktörler yer almaktadır. SÇS'de kişilerin çevreleri hakkındaki objektif faktörler değerlendirilmektedir. AÇS'de kişilerin sosyal çevrelerine ilişkin algıları değerlendirilmektedir. AÇS-UÇ içerisinde yer alan değişkenler problem davranışları direkt olarak etkilemezler. Bu değişkenler arasında ebeveynlerin ve arkadaşların kontrolü ve desteği bulunmaktadır. AÇS-YÇ problem davranışları direkt olarak etkileyen değişkenlerden oluşmaktadır. Bunlar problem davranışlarla ilgili ebeveyn ve arkadaş modelleri ile ebeveynlerin ve arkadaşların onayıdır. KS içerisinde Motivasyonel, Kişisel İnanç ve Kişisel Kontrol olmak üzere üç temel yapı bulunmaktadır. KS'de kişinin kişilik yapısı değil, kişiliğini belirlemede önemli olan yapılar değerlendirilmektedir (Jessor, 2014; Jessor ve ark., 1994; Jessor, 1987). Araştırmada kişilerarası problem çözme becerileri bu sistem içerisinde değerlendirilecektir.

Problem Davranış Kuramı'nda AÇS içinde tanımlanan ebeveynler ve arkadaşlar ile ilgili çeşitli faktörlerin risk alma davranışlarıyla ilişkili olduğu bilinmektedir (Jessor, 1998; Jessor, Donovan ve Costa, 1994; Karabekiroğlu, 2015; Kıran Esen, 2003). Araştırmalarda ergenlerin ebeveynleri ve akranlarıyla olan yakın ilişkileri incelenmiştir (Jessor, 2014; Moran ve DuBois, 2002; Mounts, 2002; Tilton-Weaver ve Galambos, 2003). Ergenin risk alma davranışlarına katılımının en güçlü ve tutarlı yordayıcılarından biri, risk alma davranışları gösteren arkadaşlardır. Araştırmalar, risk alma davranışlarına katılımı yüksek akranlarla birlikte olan ergenlerin risk alma davranışlarına karışmaya daha eğilimli olduklarını göstermektedir (Jessor, 2014; Arnett, 1992; Goldstein, Davis-Kean ve Eccles, 2005). Bazı araştırmalarda akranlarla geçirilen süre ve yakınlık arttıkça ergenin risk alma davranışları ile akranın risk alma davranışları arasında daha yüksek ilişki olduğu gösterilmiştir (Agnew, 1991). Buna göre, ergenin risk alma davranışları değerlendirilirken ergenin akran grubunun risk alma davranışlarına bakmak yeterli olmamakta, ergenin arkadaş ilişkilerinin kalitesine de bakmak önem taşımaktadır. Ergen risk alma davranışlarını, ilişkide bulunulan akranların risk alma davranışları ve akran ilişkilerinin kalitesiyle birlikte inceleyen sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmüştür (Yılmaz, 2000). Bunun yanında, ergenlik döneminde akranların önemi artsa da anne-babayla kurulan iletişimin niteliği ve niceliği önemini korumaktadır (Karabekiroğlu, 2015). Olumsuz akran etkileri olumsuz anne-baba tutumları ile birleştiğinde, ergenin risk alma davranışlarına katılma olasılığı da artmaktadır (Delikara, 2000; Yörükoğlu, 1998). Er-

geni akran grubunun olumsuz etkilerinden koruyan ve risk alma davranışlarına katılımını engelleyen önemli bir unsur, uyumlu bir aile ortamında ergene duygusal açıdan yakın olup, baskı ve yasaklama koymadan onu destekleyen ana-babanın varlığıdır (Bayar, 1999). Özellikle annelerin çocuklarına karşı sıcak ve yakın tavırlarının, ergenlik dönemindeki risk alma davranışlarına katılımı azalttığı vurgulanmaktadır (Fletcher, Steinberg ve Williams-Wheeler, 2004; Parker ve Benson, 2004).

Bu çalışmada KS içinde ele alınan problem çözme becerilerinin de risk alma davranışları üzerinde bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir (Dodge ve Price, 1994; Güner, 2000; Hains ve Herrman, 1989). D'Zurilla ve Goldfried (1971)'a göre problem çözme, bireyin günlük yaşamda sürekli karşı karşıya kaldığı sorunlu durumlar ile başa çıkmada etkili olabilecek tepki seçenekleri oluşturması, en etkili olacağını düşündüğü seçeneği seçmesi ve uygulamasını içeren bilişsel ve davranışsal bir süreçtir. Etkili problem çözme becerisine sahip bireylerin olumsuzluklarla daha başarılı şekilde baş edebildikleri ve yaşam olayları karşısında daha dirençli oldukları bilinmektedir (Eskin, 2003). Ergenlerin de karşılaştıkları problemlerin üstesinden gelebilmelerinde ve problemleri etkili bir şekilde çözebilmelerinde problem çözme becerileri oldukça önemlidir (Andrews, Ainley ve Frydenberg, 2004). Etkili problem çözme becerilerinin risk alma davranışlarına karşı koruyucu nitelik taşıdığını gösteren araştırmalar da bulunmaktadır (Lochman, 1992; Özgüven, Soykan, Haran ve Gençöz, 2003). Etkili problem çözme becerilerinin bireylerin riskli durumlardan kendilerini korumalarında işlevsel bir görevinin bulunduğu, yetersiz problem çözme becerilerinin ergenlik döneminde saldırganlığa yol açtığı ve suç içeren davranışlarla ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Dodge ve Price, 1994). Ancak ergenlerde çeşitli risk alma davranışlarını bir arada ele alarak problem çözme becerilerinin risk alma davranışında bulunup bulunmama katkısının incelendiği bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Literatürde problem çözme becerilerinin genellikle sigara, alkol, madde ve ilaç kullanımı gibi risk alma davranışlarının tek tek incelendiği çalışmalarda ele alındığı görülmektedir (Jaffee ve D'Zurilla, 2009; Kuperminc ve Allen, 2001; Sorsdahl, Stein, Carrara ve Myers, 2014).

Jessor (1991) Problem Davranış Kuramı'nda problem çözme becerilerine değinmemiş olmasına rağmen alan yazında, Jessor'un risk alma davranışlarını açıklarken tanımladığı risk ve koruyucu faktörlerin bir çoğu ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin gösterildiği araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalarda risk alma davranışları ile ilişkili olduğu bilinen öz saygı, öz yeterlilik, akademik motivasyon, zeka, gelecek beklentisi, yaşam doyumu, antisosyal ve prososyal davranışlar, psikolojik sağlık, psikolojik rahatsızlık

belirtileri, depresyon gibi değişkenlerin problem çözme becerileri ile ilişkisi bulgulanmıştır (Arslan, 2010; D'zurilla ve Goldfried, 1971; Ergin ve Dağ, 2013; Erözkan, 2014; Palancı ve Okutan, 2010; Yiğit, 2013). Sonuç olarak ergenlik dönemi risk alma davranışları açıklanırken problem çözme becerisinin Jessor'un (1991) Problem Davranış Kuramı içerisinde ele alındığı ve akran, aile ilişkileri ile birlikte incelendiği çok yönlü bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmanın amacı, ergenin risk alma davranışlarıyla ergenin arkadaşlarının risk alma davranışları, aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri ve problem çözme becerilerinin ilişkisini incelemektir. Bu amaçla Problem Davranış Kuramı'nda yer alan SÇS, KS, AÇS-UÇ ve AÇS-YÇ yapısının risk alma davranışlarını yordama gücünü belirlemek ve sistemler içerisinde ele alınan değişkenlerin risk alma davranışına olan özgün katkılarını değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu çalışmanın, ergenlerin arkadaş ve aile ilişkileri ve problem çözme becerilerinin risk alma davranışlarıyla ilişkisini ortaya koymak, problem çözme becerilerini Problem Davranış Kuramı çerçevesinde değerlendirerek risk alma davranışları üzerindeki yordama gücünü belirlemek açısından ülkemiz yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Ergenlik döneminde risk alma davranışları ile ilişkili olabileceği düşünülen değişkenlerin incelendiği bu çalışma korelasyonel bir çalışmadır. Ayrıca, gelişimsel olarak kesitsel desen kullanılmıştır

Örneklem

Araştırmanın çalışma grubu, İstanbul ilinde 9., 10. ve 11. sınıf düzeylerinde öğrenim gören, yaşları 15 ile 18 arasında değişen (Ort = 16.11, S = 0.89), %45'i (n = 483) kadın, %55'i (n = 584) erkek toplam 1067 ergenden oluşmaktadır. Katılımcıların %36'sı (n = 383) alt, %45'i (n = 483) orta, %19'u (n = 201) üst gelir düzeyinde yer almaktadır. Örneklemin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin sayı ve yüzdeleri Tablo 1'de sunulmaktadır.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın başlaması ve sürdürülebilmesi için gerekli onay Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Risk Alma Ölçeği

Bayar ve Sayıl (2005) tarafından geliştirilmiş, 18 maddeden oluşan bu ölçekle; ergenlerin, sigara, alkol, uyarıcı madde veya uyuşturucu kullanmak, çakı, bıçak

Tablo 1. Örneklemin Sosyo-demografik Özelliklerine İlişkin Sayı ve Yüzdeleri

Değişkenler	<i>n</i>	%
Cinsiyet		
Kadın	483	45.3
Erkek	584	54.7
Toplam	1067	100
Yaş		
15	310	29.1
16	382	35.8
17	317	29.7
18	58	5.4
Toplam	1067	100
Gelir Düzeyi		
Alt	383	35.9
Orta	483	45.2
Üst	201	18.8
Toplam	1067	100
Anne Eğitimi		
Düşük	415	39.3
Orta	526	49.8
Yüksek	116	11.0
Toplam	1057	100
Baba Eğitimi		
Düşük	260	24.9
Orta	613	58.6
Yüksek	173	16.5
Toplam	1046	100
Ailede Alkol Kullanımı		
Var	185	17.3
Yok	882	82.7
Toplam	1067	100

vb. kesici aletleri taşımak, hız sınırını aşacak şekilde araç kullanmak gibi bazı risk alma davranışları değerlendirilmektedir. Cevaplar, (1) Hiçbir zaman ile (5) Her zaman arasında olmak üzere beş derece üzerinden değerlendirilmektedir. Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .84'tür. Bu çalışmada Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli araştırma izinlerini alabilmek

amacıyla bir madde ölçekten çıkarılmıştır (Riskli, korunmasız ve bulaşıcı hastalık riski olan kişilerle, cinsel ilişkiye girmek). Bu şekilde ölçekten alınabilecek en yüksek puan 85 ve en düşük puan 17'dir. Ölçekten alınan yüksek puanlar risk alma davranışlarının fazla olduğunu göstermektedir. Ölçeğin bu çalışma için elde edilen Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .90'dır.

Sapkın Arkadaşlar Ölçeği

Sapkın Arkadaşlar Ölçeği'nin orijinal formu, Galambos ve Maggs (1991) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, bireyin olumsuz nitelikte ve suç potansiyeli yüksek akranlarla ne ölçüde birlikte olduğunu saptamak amacıyla kullanılmaktadır. Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .74'tür. Ölçek Sayıl ve arkadaşları (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Türkçe'ye uyarlama çalışmasında ölçeğe üç madde eklenmiş ve 7 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .82 olarak rapor edilmiştir. Dörtlü likert biçiminde değerlendirilen ölçekten alınabilecek en yüksek puan 28 ve en düşük puan 7'dir. Ölçekten elde edilen yüksek puan ergenin olumsuz davranış sergileyen arkadaşlara sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu araştırma örneklemini için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .86'dir.

Akran İlişkileri Ölçeği

Akran İlişkileri Ölçeği, ergenin akran ilişkilerini değerlendirmek amacıyla Kaner (2000) tarafından geliştirilmiştir. 18 maddeden oluşan ölçek, (1) Hiçbir zaman ile (5) Her zaman arasında beş derece üzerinden değerlendirilmektedir. Bağlılık, güven-özdeşim, kendini açma ve sadakat olmak üzere dört alt ölçekten oluşmaktadır. Yüksek puanlar akran ilişkilerinde daha fazla bağlılık, güven-özdeşim, kendini açma ve sadakati göstermektedir. Kaner'in (2000) çalışmasında ölçeğin güvenilirliği toplam puan için .86, bağlılık, güven-özdeşim, kendini açma ve sadakat alt ölçekleri için sırasıyla .86, .69, .58, .58 bulunmuştur. Ölçeğin Spearman Brown testi yarılama güvenilirlik katsayısı .73, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .93 olarak raporlanmıştır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı toplam puan için .90, bağlılık, güven-özdeşim, kendini açma ve sadakat alt ölçekleri için sırasıyla .91, .73, .76 ve .68'dir.

Kişilerarası Problem Çözme Envanteri

Üniversite öğrencilerinin kişilerarası problem çözme yaklaşımı ve becerilerini ölçmek amacıyla Çam ve Tümkaya (2007) tarafından geliştirilen envanterin lise öğrencileri (15-18 yaş) için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır ve lise örnekleminde kullanılabilmesi için yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu görülmüştür (Çam ve Tümkaya, 2008). Envanter beş alt ölçekten ve toplam 50 maddeden oluşmaktadır. Maddeler (1) Hiç uygun değil ile (5) Tamamıyla uygun arasında beş derece üzerinden değerlendirilmektedir. Yapılan faktör analizi çalışmasında beş faktör elde edilmiştir. Bunlar; Probleme Olumsuz Yaklaşma (POY), Yapıcı Problem Çözme (YPC), Kendine Güvensizlik (KG), Sorumluluk Almama (SA) ve Israrcı-Sebatkar Yaklaşım (I-SY) alt ölçekleri olarak adlandırılmıştır. Beş faktörlü bu yapının kişilerarası problem çözme becerisi ile ilgili

toplam varyansın %38.8'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Ölçekten toplam puan alınmamaktadır. Her bir alt ölçek için elde edilen yüksek puan, kişilerarası problem çözmeyle ilgili o özelliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Çam ve Tümkaya (2008) tarafından yapılan güvenilirlik çalışmalarında envanterin alt ölçek puanlarının Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları; Probleme Olumsuz Yaklaşma, Yapıcı Problem Çözme, Kendine Güvensizlik, Sorumluluk Almama ve Israrcı-Sebatkar Yaklaşım alt ölçekleri için sırasıyla .89, .87, .67, .68 ve .70'dir. Envanterin test-tekrar test korelasyon değerleri ise alt ölçekler için sırasıyla .84, .78, .68, .70 ve .67'dir. Bu araştırma örneklemini için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları; Probleme Olumsuz Yaklaşma, Yapıcı Problem Çözme, Kendine Güvensizlik, Sorumluluk Almama ve Israrcı-Sebatkar Yaklaşım alt ölçekleri için sırasıyla .91, .90, .80, .70, .70'dir.

Ergen Aile Süreci Ölçeği

Ölçeğin orijinal formu, ebeveyn davranışlarının çok boyutlu yapısını incelemek ve çocukları ile olan ilişkilerini ölçmek amacıyla, Cernkovich ve Giordano (1987) tarafından geliştirilmiştir. Vazsonyi, Hibbert ve Snider (2003) tarafından ölçeğe 6 madde eklenmiş ve bazı maddeler yeniden düzenlenmiştir. Toplam 25 maddeden oluşan ölçek, ergenler tarafından doldurulmakta hem anneleri hem de babaları ile olan ilişkilerini değerlendirdikleri 25'er maddelik iki ayrı formdan oluşmaktadır. Ölçekte 1-14 arası maddeler (1) Hiç uygun değil ile (5) Çok uygun arasında; 15-25 arası maddeler (1) Hiçbir zaman ile (5) Her zaman arasında beş derece üzerinden değerlendirilmektedir. Yüksek puan o alt boyutla ilgili yüksek ebeveyn uygulamasına işaret etmektedir. Ölçek, yakınlık, destekleme, izleme, yakın iletişim, çatışma ve akran kabulü olmak üzere altı alt ölçekten oluşmaktadır. Vazsonyi ve arkadaşları (2003) tarafından ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı anne ve baba formları için sırasıyla .77 ve .82 (yakınlık), .77 ve .79 (destekleme), .78 ve .86 (izleme), .83 ve .86 (yakın iletişim), .78 ve .83 (çatışma), .75 ve .85 (akran kabulü) olarak bulunmuştur. Bu araştırma örneklemini için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı anne formu alt ölçekleri için şu şekildedir: .76 (yakınlık), .75 (destek), .83 (izleme), .83 (yakın iletişim), .85 (çatışma), .63 (akran kabulü). Baba formu alt ölçekleri için sırasıyla .88, .68, .91, .91, .82, 70 olarak bulunmuştur.

Demografik Bilgi Formu

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgilerinin alınması amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Bu formula öğrencilerden; yaş, cinsiyet, gelir, anne-babanın çalışma durumu ve öğrenim düzeyleri ile ilgili bilgiler alınmıştır.

İşlem

Araştırmanın İstanbul ilinde bulunan liselerde yapılabilmesi için İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Tek oturum şeklinde yapılan uygulamalar ortalama 25-30 dakika sürmüştür, uygulanacak ölçekler yorgunluk etkisini kontrol altına almak için sıraları dengelenerek bir kitapçık haline getirilmiştir. Uygulamaya başlamadan önce tüm katılımcılara araştırmanın amacı ve gönüllülük esasına dayalı olarak yapıldığı anlatılmış, bilgilendirilmiş onamları alınmış ve kimliklerini gösterecek herhangi bir bilgi yazmamaları gerektiği özellikle belirtilmiştir. Alınan bilgilerin sadece araştırma için kullanılacağına, okul idaresi ya da ebeveynlere bilgi verilmeyeceğine dair katılımcılara güvence verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi için IBM SPSS Statistics 23.00 programı kullanılmıştır. Araştırma amacına uygun olarak toplanan verilerin analizinde ikili gruplarda ortalama farklılıklarının anlamlılık düzeyi tespiti için "t" testi, ikiden fazla olan gruplarda ortalama farklılıklarının anlamlılık düzeyi tespiti için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Varyans analizi sonucunda çıkan "F" değerinin anlamlı olması durumunda ise hangi grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğunun belirlenmesi için varyans homojenliği durumuna göre 'Tukey' veya 'Tamhane' testleri uygulanmıştır. Ayrıca sürekli ölçümler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Son olarak Problem Davranış Kuramında yer alan SÇS, KS, AÇS-UÇ yapısı ve AÇS-YÇ yapısının risk alma davranışlarını yordama gücünü belirlemek ve sistemler içerisinde ele alınan değişkenlerin risk alma davranışına olan özgün katkılarını tespit etmek için Hiyerarjik Regresyon Analizi yapılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde öncelikle bazı sosyo-demografik değişkenlere göre risk alma davranışları incelenmekte ve sürekli ölçümler arasındaki korelasyon analizi sonuçları paylaşılmaktadır. Sonrasında Hiyerarjik Regresyon Analizine ilişkin bulgular sunulmaktadır.

Sosyo-demografik Değişkenlere Göre Risk Alma Davranışlarının Karşılaştırılması

Ergenin yaşı, cinsiyeti, ailenin gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi ve ailede alkol kullanımına göre risk alma davranışlarının değişip değişmediği bir dizi varyans analizi ve t-testi ile incelenmiştir. Bu değişkenlere göre Risk Alma Ölçeği'nin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

Ergenlerin risk alma davranışlarında cinsiyet ve yaşa göre farklılaşma olup olmadığı 2 (Cinsiyet; kadın ve erkek) x 4 (Yaş; 15, 16, 17, 18) faktörlü varyans analizi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda hem cinsiyetin ($F_{1,1058} = 70,941, p < 0.001$) hem de yaşın ($F_{3,1058} = 6,352, p < 0.01$) risk alma davranışı üzerinde temel etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Erkek ergenlerin kadın ergenlere göre, yaşı daha büyük olan ergenlerin ise daha küçük olanlara göre daha fazla risk alma davranışı sergilediği saptanmıştır. Cinsiyet ve yaşın risk alma davranışı üzerindeki ortak etkisinin de istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($F_{3,1058} = 3,823, p < 0.05$), kadınlarda yaş gruplarına göre risk alma davranışları arasında farklılaşma yokken; erkeklerde 15 (Ort. = 30.33, S = 11.55) ve 16 (Ort. = 32.78, S = 13.76) yaşındakilere kıyasla 18 (Ort. = 40.50, S = 18.01) yaşındakilerin risk alma davranışlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ailenin gelir düzeyi ve anne-babanın eğitim düzeyine göre ergenlerin risk alma davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için Tek yönlü Varyans Analizleri yapılmıştır. Varyans analizi sonuçları ailenin gelir düzeyi ($F_{2,1063} = 8.703, p < 0.001, \eta^2 = .2$) ve babanın eğitim düzeyine ($F_{2,1042} = 3,328, p < 0.05, \eta^2 = .01$) göre risk alma davranışlarının istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaştığını göstermektedir. Buna göre üst gelir (Ort. = 33.33, S = 13.80) düzeyinde olan ergenler, alt (Ort. = 28.76, S = 11.70) ve orta gelir (Ort. = 30.42, S = 12.72) düzeyindeki ergenlerden; babası orta eğitim düzeyinde olan ergenler (Ort. = 31.16, S = 13.24) babası yüksek eğitim düzeyinde olan ergenlerden (Ort. = 28.92, S = 10.23) daha fazla risk alma davranışında bulunmaktadır. Anne eğitim düzeyine göre ise ergenlerin risk alma davranışlarında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir ($F_{2,1053} = 1.955, p > 0.05, \eta^2 = 0$).

Ailesinde alkol kullanımı olan (Ort. = 36.66, S = 15.26) ve ailesinde alkol kullanımı olmayan (Ort. = 29.05, S = 11.64) ergenlerin risk alma davranışlarını karşılaştırmak amacıyla yapılan t testi sonucuna göre ailesinde alkol kullanımı olan ergenlerin daha fazla risk alma davranışında bulunduğu saptanmıştır ($t = -6.40, sd = 230,98, p < .001$).

Araştırmadaki Sürekli Ölçümler Arasındaki Korelasyon İlişkileri

Araştırmadaki sürekli ölçümler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre (bkz. Tablo 3); ergenin risk alma davranış puanı ile arkadaş grubunun risk alma davranış puanı arasında pozitif yönde ilişki vardır. Ergenin risk alma davranış puanı ile Ergen Aile Süreci Ölçeği hem anne hem baba formunda destekleme, yakınlık, izleme ve yakın iletişim alt boyutları arasında negatif yönde; anne formu çatışma, ak-

Tablo 2. Risk Alma Ölçeği'nin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>S</i>
Cinsiyet			
Kadın	482	26,53	9.38
Erkek	584	33.55	14.08
Yaş			
15	309	28.60	10.89
16	382	29.40	11.97
17	317	32.17	13.54
18	58	36.41	17.47
Toplam	1066	30.37	12.67
Gelir Düzeyi			
Alt	382	28.76	11.70
Orta	483	30.42	12.72
Üst	201	33.33	13.80
Toplam	1066	30.37	12.67
Anne Eğitimi			
Düşük	414	29,48	13,18
Orta	526	30,98	12,58
Yüksek	116	31,33	11,26
Toplam	1056	30,43	12,70
Baba Eğitimi			
Düşük	259	29,28	12,37
Orta	613	31,16	13,24
Yüksek	173	28,92	10,23
Toplam	1045	30,32	12,61
Ailede Alkol Kullanımı			
Var	185	36,66	15,26
Yok	881	29,05	11,64

ran kabulü ve baba formu akran kabulü alt boyutları arasında ise pozitif yönde bir ilişki vardır. Ergenin risk alma davranış puanı ile Kişilerarası Problem Çözme Envanteri sorumluluk almama ve kendine güvensizlik alt boyutları arasında pozitif yönde, yapıcı problem çözme alt boyutu arasında negatif yönde ilişki vardır. Son olarak, ergenin risk alma davranış puanı ile arkadaş ilişkileri ölçeği sadakat alt boyutu arasında pozitif yönde bir ilişki vardır

Risk Alma Davranışlarını Yordayan Değişkenlerin Regresyon Analizi

SÇS (Yaş, cinsiyet, ailenin gelir düzeyi, baba eğitim düzeyi), KS (Kişilerarası problem çözme becerisi), AÇS-UÇ Yapısı (Ergen-anne/baba ilişkileri, ergen-akran

ilişkileri) ve AÇS-YÇ Yapısı (Arkadaşların risk alma davranışları ve ailede alkol kullanan kişinin varlığı) içerisinde değerlendirilen değişkenlerin risk alma davranışlarını yordama gücünü belirlemek amacıyla yapılan Hiyerarşik Regresyon Analizinin adımları Tablo 4'de sunulmaktadır.

Birinci adımda risk alma puanlarını anlamlı şekilde yordayan SÇS değişkenleri yaş, cinsiyet ve aile geliridir. SÇS'de bulunan değişkenler risk alma davranışları toplam varyansının .09'unu açıklamaktadır ($B = -.952$, $R^2 = .097$, $F(4,974) = 26,303$, $p < .0001$).

İkinci adımda KS değişkenleri olarak eklenen Kişilerarası Problem Çözme Envanteri alt ölçekleri açıklanan varyansı .06 düzeyinde arttırarak toplam varyansı .15'e

Tablo 3. Sürekli Ölçümler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

	RAD	SARK	ARKI	BAG	GUV	KA	SAD	ANDES	ANYAK	ANIZ	ANIL	ANCAAT	ANAKKA	BADDES	BAYAK	BAIZ	BAIL	BACAT	BAAKKA	POY	YPC	KG	SA	ISY
RAD	(0060)																							
SARK	.607 ^{**}	1																						
ARKI	(0059)	(0058)	1																					
BAĞ	(0056)	(0052)	(0051)	1																				
GUV	(0052)	(0048)	(0041)	(0041)	1																			
KA	(0050)	(0046)	(0039)	(0039)	(0039)	1																		
SAD	(0049)	(0045)	(0038)	(0038)	(0038)	(0038)	1																	
ANDES	(0044)	(0040)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	1																
ANYAK	(0044)	(0040)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	1															
ANIZ	(0044)	(0040)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	1														
ANIL	(0044)	(0040)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	1													
ANCAAT	(0044)	(0040)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	1												
ANAKKA	(0044)	(0040)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	(0033)	1											
BADDES	(0039)	(0035)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	1										
BAYAK	(0039)	(0035)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	1									
BAIZ	(0039)	(0035)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	1								
BAIL	(0039)	(0035)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	1							
BACAT	(0039)	(0035)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	1						
BAAKKA	(0039)	(0035)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	(0028)	1					
POY	(0034)	(0030)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	1				
YPC	(0034)	(0030)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	1			
KG	(0034)	(0030)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	1		
SA	(0034)	(0030)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	1	
ISY	(0034)	(0030)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	(0023)	1

Not: Risk alma Davranışları Ölçeği=RAD, Sapan Arkadaşlar Ölçeği=SARK, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=ARKI, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=BAĞ, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=ANIZ, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=ANIL, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=ANCAAT, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=ANAKKA, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=BADDES, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=BAYAK, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=BAIZ, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=BAIL, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=BACAT, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=BAAKKA, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=POY, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=YPC, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=KG, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=SA, Arkadaş İlişkileri Ölçeği=ISY.

Tablo 4. Risk Alma Puanını Yordayıcı Hiyerarşik Regresyon Analizi (1., 2., 3. ve 4. Adım)

1. ADIM	B	Std. Hata	Beta	t	R ²	ΔR^2
Sosyal Çevre Sistemi	-,952	6,714		-,142	.097****	.094****
Yaş	1,564	,405	,118	3,866****		
Cinsiyet	5,857	,722	,249	8,112****		
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	1,524	,422	,120	3,609****		
Baba Eğitim Düzeyi	-,581	,358	-,054	-1,622		
2. ADIM	B	Std. Hata	Beta	t	R ²	ΔR^2
Sosyal Çevre Sistemi+Kişilik Sistemi	-,282	6,732		-,042	.154****	.146****
Yaş	1,451	,394	,109	3,685****		
Cinsiyet	6,022	,753	,257	7,994****		
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	1,511	,412	,119	3,667****		
Baba Eğitim Düzeyi	-,370	,350	-,034	-1,059		
Kişilerarası Problem Çözme						
Probleme Olumsuz Yaklaşma	,016	,034	,019	,476		
Yapıcı Problem Çözme	-,213	,039	-,216	-5,516****		
Kendine Güvensizlik	,032	,090	,015	,356		
Sorumluluk Almama	,387	,092	,148	4,221****		
Israrcı-Sebatkar Yaklaşım	,231	,100	,090	2,306*		
3. ADIM	B	Std. Hata	Beta	t	R ²	ΔR^2
Sosyal Çevre Sistemi+Kişilik Sistemi+ Algılanan Çevre Sistemi, Uzak Çevre Yapısı	9,253	7,317		1,265	.304****	.286****
Yaş	,869	,370	,065	2,346*		
Cinsiyet	4,696	,837	,200	5,610****		
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	,798	,386	,063	2,067*		
Baba Eğitim Düzeyi	-,681	,323	-,063	-2,107*		
Kişilerarası Problem Çözme						
Probleme Olumsuz Yaklaşma	-,023	,033	-,027	-,695		
Yapıcı Problem Çözme	-,160	,036	-,163	-4,413****		
Kendine Güvensizlik	-,050	,085	-,023	-,585		
Sorumluluk Almama	,287	,086	,109	3,328****		
Israrcı-Sebatkar Yaklaşım	,206	,093	,081	2,211*		
Ergen Aile Süreci-Anne Formu						
Anne- Destekleme Alt Ölçeği	,035	,113	,012	,311		
Anne- Yakınlık Alt Ölçeği	,140	,114	,054	1,235		
Anne- İzleme Alt Ölçeği	-,522	,131	-,140	-3,989****		
Anne- Yakın İletişim Alt Ölçeği	-,208	,105	-,084	-1,987*		
Anne- Çatışma Alt Ölçeği	,437	,166	,097	2,637**		
Anne- Akran Kabulü Alt Ölçeği	,506	,147	,119	3,431***		
Ergen Aile Süreci-Baba Formu						
Baba-Destekleme Alt Ölçeği	-,009	,138	-,002	-,064		
Baba-Yakınlık Alt Ölçeği	-,229	,088	-,125	-2,592**		
Baba-İzleme Alt Ölçeği	,062	,089	,025	,693		
Baba-Yakın İletişim Alt Ölçeği	,072	,094	,033	,759		

Baba-Çatışma Alt Ölçeği	,277	,142	,071	1,946		
Baba-Akran Kabulü Alt Ölçeği	-,016	,133	-,004	-,118		
<i>Akran İlişkileri Ölçeği</i>						
Bağlılık Alt Ölçeği	,202	,075	,111	2,705**		
Güven-Özdeşim Alt Ölçeği	-,545	,122	-,180	-4,464****		
Kendini Açma Alt Ölçeği	,286	,121	,089	2,373*		
Sadakat Alt Ölçeği	,857	,117	,239	7,339****		
4. ADIM	B	Std. Hata	Beta	t	R ²	ΔR ²
Sosyal Çevre Sistemi+Kişilik Sistemi+ Algılanan Çevre Sistemi Uzak Çevre Yapısı+Algılanan Çevre Sistemi Yakın Çevre Yapısı	-,357	5,832		-,061	.565****	.553****
Yaş	,043	,295	,003	,145		
Cinsiyet	3,843	,664	,164	5,789****		
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	,877	,307	,069	2,857**		
Baba Eğitim Düzeyi	-,315	,256	-,029	-1,229		
<i>Kişilerarası Problem Çözme</i>						
Probleme Olumsuz yaklaşma	,022	,026	,026	,858		
Yapıcı problem Çözme	-,072	,029	-,073	-2,477**		
Kendine Güvensizlik	-,118	,067	-,055	-1,765		
Sorumluluk Almama	,098	,069	,037	1,419		
Isırcı-Sebatkar Yaklaşım	,106	,074	,041	1,436		
<i>Ergen Aile Süreci-Anne Formu</i>						
Anne-Destekleme Alt Ölçeği	,074	,090	,025	,823		
Anne-Yakınlık Alt Ölçeği	,113	,090	,044	1,256		
Anne-İzleme Alt Ölçeği	-,190	,105	-,051	-1,813		
Anne-Yakın İletişim Alt Ölçeği	-,140	,083	-,057	-1,688		
Anne-Çatışma Alt Ölçeği	,417	,131	,093	3,183**		
Anne-Akran Kabulü Alt Ölçeği	,377	,117	,089	3,214****		
<i>Ergen Aile Süreci-Baba Formu</i>						
Baba-Destekleme Alt Ölçeği	,060	,109	,015	,550		
Baba-Yakınlık Alt Ölçeği	-,129	,070	-,070	-1,840		
Baba-İzleme Alt Ölçeği	-,002	,070	-,001	-,028		
Baba-Yakın İletişim Alt Ölçeği	,023	,075	,011	,311		
Baba-Çatışma Alt Ölçeği	,164	,113	,042	1,455		
Baba-Akran Kabulü Alt Ölçeği	,018	,105	,005	,175		
<i>Akran İlişkileri Ölçeği</i>						
Bağlılık Alt Ölçeği	,168	,059	,092	2,838**		
Güven-Özdeşim Alt Ölçeği	-,267	,097	-,088	-2,739**		
Kendini Açma Alt Ölçeği	,056	,096	,017	,586		
Sadakat Alt Ölçeği	,305	,096	,085	3,189****		
Sapkın Arkadaş Ölçeği	1,718	,073	,582	23,422****		
Ailede Alkol Kullanımı	1,141	,612	,042	1,864*		

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, **** $p < .0001$

çıkartmıştır ($B = -.282$, $R^2 = .154$, $F(5,969) = 13,038$, $p < .0001$). Bu aşamada modele eklenen değişkenlerden Yapıcı Problem Çözme Alt Ölçeği, Sorumluluk Almama Alt Ölçeği, Israrcı-Sebatkar Yaklaşım Alt Ölçeği değişkenleri istatistiksel açıdan anlamlı bir etki yaratmaktadır.

Üçüncü adımda AÇS-UÇ Yapısı değişkenleri olarak modele eklenen Ergen Aile Süreci Ölçeği Anne ve Baba Formu Alt Ölçekleri ile Akran İlişkileri Ölçeği Alt Ölçekleri, açıklanan varyansı .14 düzeyinde artırarak toplam varyansı .29'a çıkartmıştır ($B = 9.253$, $R^2 = .304$, $F(16,953) = 12,779$, $p < .0001$). Bu aşamada modele eklenen değişkenlerden Anne-İzleme Alt Ölçeği, Anne-Yakın İletişim Alt Ölçeği, Anne-Çatışma Alt Ölçeği, Anne-Akran Kabulü Alt Ölçeği, Baba-Yakınlık Alt Ölçeği ve Baba-Akran Kabulü Alt Ölçeği, Akran İlişkileri Bağlılık Alt Ölçeği, Güven-özdeşim Alt Ölçeği, Kendini Açma Alt Ölçeği, Sadakat Alt Ölçeği değişkenleri istatistiksel açıdan anlamlı bir etki yaratmaktadır.

Dördüncü adımda AÇS-YÇ Yapısı değişkenleri olarak modele eklenen Sapkın Arkadaşlar Ölçeği ve Ailede Alkol Kullanımı değişkenleri açıklanan varyansı .26 düzeyinde artırarak toplam varyansı .55'e çıkartmıştır ($B = -.357$, $R^2 = .565$, $F(2,951) = 285,659$, $p < .0001$). Bu aşamada modele eklenen iki değişken de risk alma davranışı puanlarını anlamlı biçimde yordamaktadır. Sapkın Arkadaşlar Ölçeği ve Ailede Alkol Kullanımı değişkenleri modele girdiğinde daha önceki adımlarda anlamlı etki yaratan yaş değişkeni, Baba Eğitim Düzeyi, Sorumluluk Almama Alt Ölçeği ve Israrcı-Sebatkar Yaklaşım Alt Ölçeği, Anne-İzleme Alt Ölçeği, Anne-Yakın İletişim Alt Ölçeği, Baba-Yakınlık Alt Ölçeği ve Akran İlişkileri-Kendini Açma Alt Ölçeği değişkenleri modelde anlamlı etki yaratmaktan uzaklaşmıştır.

Tartışma

Bu bölümde Problem Davranış Kuramı'nda tanımlanan sırasıyla SÇS, KS, AÇS-UÇ Yapısı ve AÇS-YÇ Yapısı içerisinde değerlendirilen değişkenlerin risk alma davranışlarını yordama gücüne ilişkin elde edilen bulgular tartışılacaktır.

SÇS Değişkenlerinin Risk Alma Davranışlarını Yordama Gücüne İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırma bulguları incelendiğinde; SÇS'de değerlendirilen yaş, cinsiyet, ailenin gelir düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenlerinin ergenlerde risk alma davranışının anlamlı yordayıcıları olduğu, SÇS'nin risk alma davranışlarını yordama gücü bakımından üçüncü sırada geldiği görülmektedir.

Literatürdeki birçok araştırma bulgusu ile paralel şekilde erkek ergenlerin kadın ergenlerden (Aras, Günay, Özcan ve Orçin, 2007; Bayar ve Sayıl, 2005; Pekel Uludağlı ve Sayıl, 2009), yaşı daha büyük olan ergenle-

rin küçük olanlardan (Balkaya ve Ceyhan, 2007; Eryılmaz Gülgez ve Kısaç, 2014; Siyez, 2006) daha fazla risk alma davranışında bulunduğu görülmüştür. Bu sonuçlar toplumun erkek ve kadınlara yüklediği toplumsal roller, cinsiyetler arasındaki yetiştirme biçimi farklılıkları, ebeveynlerin kız çocuklarına karşı daha sınırlayıcı ve kısıtlayıcı davranışları ile açıklanabilir. Artan yaşla birlikte ebeveyn denetimi olmadan akranlarla geçirilen vaktin artması, artan özerklik ve sorumluluklar, bir an önce yetişkin statüsüne geçme isteği, yetişkinlik rollerinin üstlenilmesi konusunda yaşanan anksiyete ve ergenin rahatlayabilmek için farklı arayışlar içerisine girmesinin risk alma davranışlarının artmasına yol açabileceği düşünülmektedir (Arnett ve Bale-Jensen, 1993; Byrnes ve ark., 1999; Siyez, 2006; Shucksmith, Glendinning ve Hendry, 1997; Yılmaz Irmak, 2002). Bu bulgular Problem Davranış Kuramı ile uyumlu niteliktedir. Jessor da ergenlerin kaygı, yetersizlik ve başarısızlıkla baş etme, akran grubuna kabul edilme ve daha olgun gözükmeye amacıyla riskli davranışlarda bulunabileceklerini söylemiştir (Jessor, 2014; Jessor, 1991; Gonzalez ve ark., 1994).

Üst gelir düzeyindekilerin daha fazla risk alma davranışında bulunduğunu gösteren bulgu, alt gelir düzeyindeki ergenlerin daha çok risk alma davranışında bulunduğunu (Capaldi, Stoolmiller, Clark ve Owen, 2002; Lammers, Ireland, Resnick ve Blum, 2000) ve gelir düzeyine göre farklılaşma olmadığını (Balkaya ve Ceyhan, 2007) gösteren araştırma bulgularıyla örtüşmekle birlikte başka bazı araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir (Aras ve ark., 2007; Ögel ve ark., 2004; Vukovic ve Bjegovic, 2007; Yılmaz, 2000). Bu sonucun; yüksek gelire sahip olan ebeveynlerin ergenlere karşı yüksek hoşgörü ve izin vericiliğinin olması, ayrıca yüksek gelirin bazı risk alma davranışlarına ulaşmada fırsatları arttırmasıyla açıklanabileceği düşünülmüştür (Subaşı ve Özçelik, 2019; Yılmaz 2000).

Orta eğitimli babası olan ergenlerin yüksek eğitimli babası olan ergenlere göre daha fazla risk aldığına ilişkin sonuç, literatürde yüksek eğitimli ailelerdeki ergenlerin daha fazla risk aldığına gösteren araştırma sonuçlarıyla çelişmektedir (Aras ve ark., 2007; Kazel, 2001; Yılmaz, 2000). Yüksek eğitimli olan ve çocuk yetiştirme konusunda daha bilinçli olduklarını varsaydığımız babalar, çocuklarının boş zamanlarını çeşitli kurslar ile yapılandırarak bir yetişkin kontrolünde geçirmelerini sağlıyor ve risk alan akranlarla birlikte olmalarını azaltarak çocuklarını riskli davranışlardan koruyor olabilirler. Problem Davranış Kuramı'na (Jessor, 2014; Jessor, 1991) göre bakıldığında ise SÇS içerisindeki koruyucuyu faktörlerin; ergenin sosyal çevresinde kaliteli okulların, çeşitli olanakların ve ilgili yetişkinlerin bulunması olduğu ve yüksek eğitimli babaların bunları karşılama imkanlarının daha yüksek olacağı şeklinde yorumlanabilir.

KS Değişkenlerinin Risk Alma Davranışlarını Yordama Gücüne İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırma bulguları incelendiğinde; KS’de değerlendirilen kişilerarası problem çözme becerilerinden yapıcı problem çözme, sorumluluk almama ve ısrarcı-sebatkar yaklaşım değişkenlerinin ergenlerde risk alma davranışının anlamlı yordayıcıları olduğu; KS’nin risk alma davranışları üzerinde açıklanan varyansa en düşük katkıyı sağlayan sistem olduğu görülmektedir.

Yapıcı problem çözme becerileri ve sorumluluk almama yaklaşımları yüksek olan ergenlerin daha az risk alma davranışında bulunması, literatürdeki araştırma bulguları doğrultusunda beklenen yöndedir (Eskin, 2003; Kuperminc ve Allen, 2001; McMurran, Blair ve Egan, 2002; Pollock ve Williams, 1998; Schotte, Cools ve Pavyyar, 1996; Sorsdahl, Stein, Carrara ve Myers, 2014). Suç işleyen ve madde bağımlısı olan ergenlerin, kişilerarası sorunların çözümünde diğer ergenlere göre daha etkisiz problem çözme stratejilerini kullandıkları gösterilmiş olup (Hains ve Herrman, 1989); kişilerdeki bilişsel becerilerin ve etkili problem çözme yaklaşımlarının geliştirilerek alkol ve madde kullanımının azaltılabileceği önerilmiştir (Sorsdahl ve ark., 2014). Probleme olumsuz yaklaşma ve kaçınan problem çözme yaklaşımlarını kullanan dolayısıyla etkili çözümler üretemeyen kişiler, problemlerden kaçınma yöntemi olarak sigara, alkol ve ilaç kullanımı gibi risk alma davranışlarına yöneliyor olabilirler (D’Zurilla, Chang ve Sanna, 2003; Güner, 2000).

Problem karşısında çaba harcayan, ısrarla üstüne giden (Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın, 2010; Jaffee ve D’Zurilla, 2009; Kuperminc ve Allen, 2001) ve etkili problem çözen bireylerin risk alma davranışlarına katılımlarının daha az olması beklenmektedir (Sorsdahl ve ark., 2014). Araştırmamızda elde edilen sonuç beklenen yönde değildir. İsrarcı-sebatkar yaklaşım gösterenlerin daha fazla risk almasının, ergen grubu ile çalışmaktan kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Problemi çözmek için ısrarla çaba gösteren yetişkinler ile ergenler farklı yollar izleyebilirler. Yetişkin bireyler deneyimlerinden yararlanarak daha etkili ve gerçekçi yollar ararken, ergenlerin ise ‘bana bir şey olmaz’ düşüncesiyle (Elkind, 1967) problemi çözme pahasına ne olursa olsun yapabilecekleri ve bu durumda başka bir risk alma davranışında bulunabilecekleri (Örneğin bir problemi çözmek için kavga etmek gibi) düşünülmüştür. Bu konuda yeni çalışmaların yapılması olgunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Kendine güvensizlik yaklaşımı ergenlerin risk alma davranışlarını yordamamakla birlikte korelasyon ilişkileri incelendiğinde; kendine güvenmeyen ergenlerin daha fazla risk alma davranışında bulunduğu görülmüştür. Ancak kendine güvensizlik yaklaşımının di-

ğer problem çözme değişkenleriyle birlikte regresyon analizine alındığında yordama gücünün görülemediği düşünülmüştür. Problem Davranış Kuramı’na göre benlik saygısının, risk alma davranışlarına karşı koruyucu faktör olması (Jessor 2014; Jessor, 1998) göz önüne alındığında; problem çözme beceri algıları düşük olan, kendine güvenmeyen ergenlerin benlik saygılarının daha düşük olduğu (Chang, D’Zurilla ve Sanna, 2004; Hazır ve Budak, 2009); bu ergenlerin akran baskısına da iyi direnc gösteremedikleri için (Gelgard ve Gelgard, 2013; Hamarta, 2009) risk alma davranışlarına daha yatkın olabilecekleri düşünülebilir.

Probleme olumsuz yaklaşma ile risk alma davranışları arasında bir ilişki gözlenmemiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda probleme olumsuz yaklaşma arttığında risk alma davranışlarının artması beklenmektedir. Probleme olumsuz yaklaşma ile ilgili yapılan çalışmalarda sigara, alkol, madde ve ilaç kullanımı gibi riskli davranışların değerlendirildiği; risk alma davranışlarının tümünün birlikte ele alınmadığı görülmektedir (Jaffee ve D’Zurilla, 2009; Kuperminc ve Allen, 2001; Sorsdahl ve ark., 2014). Yapılacak araştırmalarda risk alma davranışlarını sağlıklı ilgili risk alma davranışları, trafikle ilgili risk alma davranışları gibi kategorilendirerek çalışmak bu konuda daha net sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir.

Bunun yanı sıra probleme olumsuz yaklaşanların kendine güvensizlik ve sorumluluk almama yaklaşımları yüksek ergenler oldukları göz önüne alındığında (bkz. Tablo 3); Probleme olumsuz yaklaşan ergenlerin, problem durumunda çaresizlik, güvensizlik gibi olumsuz duygu ve düşünce içinde olabilecekleri ve sorumluluk almadıkları için problemin çözümü adına denemelerde bulunmuyor, dolayısıyla kısa vadede düşük risk alma davranışı rapor ediyor olabilecekleri; fakat daha uzun vadede anksiyete ve depresyon gösterme riski taşıyor olabilecekleri; bu sorunların da alkol ve madde kullanımı gibi riskli davranışları arttırabileceği düşünülmüştür. Yeni çalışmalarla probleme olumsuz yaklaşan kişilerdeki farklı psikolojik durumlar incelenerek bu konuda daha net bilgilerin sağlanması önerilmektedir.

AÇS-UÇ Yapısı Değişkenlerinin Risk Alma Davranışlarını Yordama Gücüne İlişkin Bulguların Tartışılması

Ergenin anne ve babasıyla olan ilişkilerinin değerlendirildiği AÇS-UÇ Yapısı, risk alma davranışlarını yordama gücü bakımından ikinci sırada gelmektedir. Elde edilen bulgular anne ilişkilerinde izleme ve yakın iletişimi düşük; akran kabulü ve çatışma düzeyi yüksek olan ergenlerin daha fazla risk alma davranışında bulunduğunu göstermektedir. Bu bulgu, ailede yaşanan çatışmaların ergenlerin sigara, alkol ve diğer uyuşturucu madde kullanımı, erken yaşta cinsel ilişkiye girme ve anti-sosyal davranış-

larını arttırdığını (Buehler, Benson ve Gerard, 2006; Steinberg, 2013; Siyez, 2006; Torrente ve Vazsonyi, 2008); olumlu aile içi iletişimin ergenleri kural dışı davranışlar ve suç içeren davranışlardan koruduğunu (Aksoy, Kahraman ve Kılıç, 2008; Bulut, 2010; Demir, Baran ve Ulusoy, 2005; Oman, Vesely ve Aspy, 2005; Steinberg, 2013) gösteren araştırma bulguları ile tutarlı niteliktedir. Ayrıca ailenin izlemesinin ergeni riskli davranışlara karşı koruduğu, düşük düzeyde aile kontrolü algılayan ergenlerde risk alma davranışlarının daha yaygın olduğunu gösteren diğer araştırma bulguları ile de örtüşür niteliktedir (DiClemente ve ark., 2001; Laird, Pettit, Dodge ve Bates, 2003; Pettit, Laird, Dodge, Bates ve Criss, 2001).

Çatışmalı aile ilişkileri olan ergenlerin akran baskısına daha yatkın oldukları için (Steinberg, 2013), daha fazla risk alıyor olabilecekleri düşünülmektedir. Anne babaları ile sıcak ve yakın ilişkilere sahip, sevgi ve yardım ihtiyacı karşılanan ergenlerin, aile tutum ve değerlerini benimsemeleri daha olasıdır. Aksi durumda ergenlerin, genellikle anne-babalarının onaylamadığı riskli davranışlar gösteren arkadaşlar edindikleri görülmektedir (Steinberg, 2013). Bu düşüncüyü destekleyen biçimde bu çalışmada da Ergen-Aile Süreci Ölçeği ile Sapkın Arkadaşlar Ölçeği arasındaki korelasyon değerleri incelendiğinde; anne babaları ile olan ilişkilerinde yakınlık, destekleme, izleme ve yakın iletişimin yüksek; çatışmanın düşük olduğunu ifade eden ergenlerin daha az risk alan arkadaşlarının olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 3).

Annenin akran kabulü arttıkça ergenin daha fazla risk aldığı gösteren bulgumuz, bazı araştırma sonuçlarıyla örtüşmemektedir (Balkaya ve Ceyhan, 2007). Ergenin risk alma olasılığı yüksek olan arkadaşları olduğunda, annenin bu arkadaşları onaylaması ve yüksek akran kabulü göstermesi, ergenin risk alan arkadaşları ile daha çok zaman geçirme fırsatı yakalamasına ve daha fazla akran baskısına maruz kalmasına neden olarak risk alma davranışlarına katılımını artırıyor olabilir. Bunun yanı sıra akran kabulü düşük ebeveynler, akranlarla geçirilen zamanı sınırlandırarak ya da ergenin sapkın davranış gösteren arkadaşlarını değiştirmesini sağlayarak ergenin risk alma davranışlarını düşürüyor olabilirler.

Anne ile yakınlık değişkeninin risk alma davranışlarını yordamasında, yakınlık değişkeninin anne-yakın iletişim değişkeni ile yüksek korelasyon göstermiş olması ve bu iki değişkenin aynı adımda regresyon analizine dahil edilmiş olmasının etkili olabileceği düşünülmüştür. Babadan algılanan yakınlık, ergen-baba ilişkisi ölçümlerinde risk alma davranışlarının tek anlamlı yordayıcısı olan değişkendir. Ergen-ebeveyn ilişkilerinde anne ile kurulan ilişki niteliğinin daha önemli hale gelmiş olmasında; örneklemimizdeki babaların büyük kısmının çalışıyor olması, çocuklar ile ilgilenen ve izleyen ebeveynin çoğunlukla anne olması etkili ol-

muş olabilir. Bunun yanı sıra regresyon analizine anne ve baba alt ölçeklerinin birlikte alınmış olması, anne ile olan ilişkileri daha çok ön plana çıkararak baba ile ilişkili alt ölçeklerin etkisini kısıtlamış olabilir. Araştırmadan elde edilen bu bulgular Problem Davranış Kuramı'nın öngörülerini destekler niteliktedir. Problem Davranış Kuramı'na göre; çevreden, anne-babadan ve arkadaştan alınan destek, yakınlık ve olumlu pozitif ilişkiler riskli davranışlara yönelik koruyucu bir etkiye sahiptir. Buna göre, çevresel sistemle olan yakın iletişim, olumlu destek ergeni problem davranışlara karşı korurken bunların yeterince alınmaması ergenlerde problem davranışları artırabilmektedir (Jessor, 2014; Jessor, Donovan ve Costa, 1994; Gillsary, 2000).

Araştırmada AÇS-UÇ Yapısı değişkenlerinden birisi de akran ilişkileridir. Elde edilen bulgulara göre arkadaşlık ilişkilerinde yüksek oranda bağlılık hissedene, kendini açan, sadık olan ve düşük oranda güven-özdeşim hissedene ergenler daha çok risk alma davranışı göstermektedir. Araştırmada elde edilen bulgular akranlara bağlılık ve saygı ile antisosyal davranış ve suça yönelme davranışları arasında pozitif ilişki olduğunu; sapan akranlara olan bağlılığın ergenin uyuşturucu kullanma ya da suçlu davranışlarda bulunmasında etkili olduğunu gösteren araştırma bulgularıyla tutarlı niteliktedir (Brownfield ve Thompson, 1991; Giordano, Cemkovich ve Pugh, 1986). Akdemir Gangur'un (2010) araştırma bulgularına paralel biçimde bu çalışmada da ergenlerin risk alma davranışı puanlarının en iyi yordayıcısının arkadaş ilişkilerindeki sadakat olduğu görülmektedir. Sadakat arttıkça risk alma davranışları artmaktadır. Alan yazında bu sonuçla çelişen biçimde arkadaş ilişkilerinde daha çok bağlanan, güvenen ve sadakat gösteren grubun risk alma davranışlarının daha düşük olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Lansford, Criss, Pettit, Dodge ve Bates, 2003; Yılmaz, 2000).

Jessor'a (1998) göre, akranlar ergenlerin risk alma davranışında önemli bir etkiye sahiptir ve akranların baskısı, ergenlerin risk alma davranışı üzerinde ailenin etkisinden daha fazladır. Akranlarıyla daha fazla vakit geçiren ergenin ailenin toplumsal kontrolünden ve otorite figüründen uzaklaşarak akran baskısına daha çok maruz kalabileceği (Karaman, 2013; Yılmaz Irmak, Kızıltepe, Gümüştan ve Özekes, 2018), akranlarla geçirilen süre ve yakınlık arttığında ergen üzerinde akran etkisinin artabileceği (Agnew, 1991) düşünüldüğünde; risk alan arkadaşlara bağlı ve sadık olan, onlara kendini açan ergenlerin akranlarına sadık kalmasının ve bağlı olmasının altında akranları tarafından dışlanma korkusu ve kabul görme arzusu yatıyor olabilir. Bu durum, akran grubu içerisinde benimsenen davranış örüntülerinin ve tutumların daha önemli hale gelmesine ve böylece ergenin daha fazla risk alma davranışında bulunmasına yol açıyor olabilir.

AÇS-YÇ Yapısı Değişkenlerinin Risk Alma Davranışlarını Yordama Gücüne İlişkin Bulguların Tartışılması

AÇS-YÇ yapısında değerlendirilen sapkın arkadaşlar, risk alma davranışları üzerinde açıklanan varyansa katkısı en yüksek olan değişkendir. Analize dahil edildiğinde ilk üç adımda anlamlı etki yaratan bazı değişkenlerin modelde anlamlı etki yaratmaktan uzaklaşması, sapkın arkadaş varlığının diğer sistemler içerisinde değerlendirilen bazı değişkenlerden çok daha önemli olduğunu ve risk alma davranışlarının en güçlü yordayıcısı olduğunu göstermektedir. Bu bulgu riskli davranışlar gösteren arkadaşlara sahip olan ergenlerin, daha fazla risk alma davranışında bulunduğunu gösteren araştırma bulgularıyla tutarlı niteliktedir (Aras ve ark., 2007; Arnett, 1992; Delikara, 2000; Goldstein ve ark., 2005; Yılmaz, 2000). Problem Davranış Kuramı'na göre AÇS sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler çevrede geleneksel davranış için modellerin olması ve sapan davranışlara karşı yüksek kontrolün algılanıyor olması iken riskli davranışlar gösteren akranların varlığı risk alma davranışları için risk faktörüdür. Jessor'a göre geleneklere uymayan, sapkın ya da marjinal davranışlara hoşgörü gösteren, herhangi bir toplumsal kurumla bağlantısı olmayan bireylerden oluşan çevrelerde yaşayan ergenlerin, her türlü riskli davranışı göstermesi olasıdır (Jessor 2014; Jessor, 1998; Jessor 1991).

Bunun yanı sıra, ergenin risk alma davranışları ve sapkın arkadaşların varlığı arasındaki ilişkide hala açıklığa kavuşturulması gereken bir nokta bulunmaktadır. Ergenler risk alan akranları olduğu için mi risk almaya yönelmektedir; yoksa risk almaya eğilimli olan ve hali hazırda zaten bu davranışları gösteren ergenler, kendileri gibi bu davranışları gösteren kişileri mi arkadaş edinmektedir? Bu konuda yeni çalışmaların yapılması olgunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Ailesinde alkol kullanımı olan ergenlerin ailesinde alkol kullanımı olmayan ergenlere göre daha fazla risk alma davranışında bulduklarına ilişkin elde edilen bulgu; ebeveynleri risk alma davranışları sergileyen ergenlerin daha fazla risk aldığını gösteren araştırma bulgularıyla tutarlıdır (Aras ve ark., 2007; Bulut, 2010; Erdoğan, 2005; Hessler, 2008; Karaman, 2013; Little ve Steinberg, 2006; Yılmaz, 2000). Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre ailede alkol kullanan kişinin olması ergenin model alma yolu ile öğrenerek bu davranışı taklit etmesine yol açabilir (Steinberg, 2013). Jessor'ın (1998) Problem Davranış Kuramı'nda ise aile geçmişinde risk alma davranışlarının görülmesi, örneğin aile bireylerinden birisinde alkolizm geçmişinin olması risk alma davranışları için risk faktörü olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bulgular değerlendirildiğinde 'Kimler daha çok risk alma davranışı gösterir?' sorusunu; erkek, geliri yüksek ailelerde yetişen, yapıcı problem çözme becerileri düşük, annesiyle yüksek düzeyde çatışma yaşayan, arkadaşları annesi tarafından yüksek düzeyde kabul edilen, arkadaş ilişkilerinde sadakat ve bağlılığı yüksek, güven-özdeşimi düşük olan, risk alma davranışı gösteren arkadaşlara sahip olan ve ailesinde alkol kullanan kişi sayısı yüksek olan ergenler olarak cevaplamak mümkün görülmektedir.

Bu araştırmanın güçlü yanlarından biri ergenin risk alma davranışlarını, problem çözme becerileri, aile-akran ilişkileri ve akran risk alma davranışları ile birlikte inceleyen ilk çalışma olmasıdır. Kişilik sistemi içerisinde değerlendirilen problem çözme becerileri, risk alma davranışlarında açıklanan varyansa en düşük katkıyı sağlayan değişken olmakla birlikte; risk alma davranışlarının en güçlü yordayıcısı olan sapkın arkadaş puanları analize dahil edildiğinde, daha önce anlamlı etki yaratan bir çok değişkenin yordayıcı özelliğini yitirmesine rağmen, yapıcı problem çözme becerilerinin önemini koruduğu görülmüştür. Buna göre; yapıcı problem çözme becerilerinin koruyucu faktör olduğu ve yapılacak müdahale çalışmalarında problem çözme becerilerinin geliştirilmesinin risk alma davranışlarının azaltılmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmada Problem Davranış Kuramı'nda AÇS-YÇ'de tanımlanan akranların risk alma davranışlarının, ergenin risk alma davranışları için en güçlü yordayıcı olduğunun görülmesi ergen risk alma davranışlarının azaltılması için arkadaşların önemine ve önleme çalışmalarına dahil edilmesine dikkati çekmektedir.

Araştırmada ergenlerin risk alma davranışlarına ilişkin toplam varyansın %55'inin açıklanmış olması, risk alma davranışlarına ilişkin %45'lik bir bölümünün hala açıklanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yeni çalışmalarda Problem Davranış Kuramı sistemleri içerisinde ele alınan değişkenlerin artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Bu araştırma sonuçlarının genellenebilirliği İstanbul ili ile sınırlı kalmıştır. Başka illerde benzer çalışmalar yapılarak daha geniş örneklemle ulaşılması önerilmektedir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin kişisel bildirim dayalı olması ve sadece ergenlerden veri toplanması, bu çalışmanın önemli sınırlılıklarındandır. Yapılacak çalışmalarda aile, öğretmen ve akran değerlendirmelerine de yer verilebilir. Ergenlerde risk alma davranışlarının azaltılması için okul psikolojik danışmanları önleyici müdahale çalışmaları yapabilirler. Bunun yanı sıra ailelere yönelik programlar hazırlanarak bu konuda ailelere de eğitimler verilebilir.

Kaynaklar

- Agnew, R. (1991). The interactive effects of peer variables on delinquency. *Criminology*, 29 (1), 47-72. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1991.tb01058.x>.
- Akdemir Gandur, P. (2010). *Suçta yönelen ergenlerin risk alma davranışlarının yordanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Aksoy, A. B., Kahraman, Ö. G. & Kılıç, Ş. (2008). Ergenlerin algıladıkları ebeveyn izleme ve destek davranışları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (15), 1-14.
- Alexander, C. S., Kim, Y. J., Ensminger, M., Johnson, K. E., Smith, B. J. & Dolan, L. J. (1990). A measure of risk taking for young adolescents: reliability and validity assessments. *Journal of Youth and Adolescence*, 19 (6), 559-69.
- Andrews, M., Ainley, M. & Frydenberg, E. (2004). Adolescent engagement with problem solving tasks: the role of coping style, self-efficacy, and emotions. In *Proceeding of the AARE International Conference*, Melbourne.
- Aras, Ş., Günay, T., Özcan, S. & Orçin, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 186-196.
- Arnett, J. J. (1992). Reckless behavior in adolescence: a developmental perspective. *Developmental Review*, 12 (4), 339-373.
- Arnett, J. ve Bale-Jensen, L. (1993). Cultural bases of risk behavior: Danish adolescents. *Child Development*, 64, 1842-1855.
- Arslan, C. (2010). Öfke ve öfkeyi ifade etme biçimlerinin, stresle başa çıkma ve kişilerarası problem çözme açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10 (1), 7-43.
- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E. & Saygın, Y. (2010). Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9 (1), 379-388.
- Balkaya, A. & Ceyhan, E. (2007). Lise öğrencilerinin suç davranışı düzeylerinin bazı kişisel ve ailesel nitelikler bakımından incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3 (11), 13-27.
- Bayar, N. (1999). *Ergenlerde risk alma davranışı: içtepesellik, aile yapısı, ve demografik değişkenler açısından gelişimsel bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayar, N. & Sayıl, M. (2005). Brief report: risk taking behaviors in a non-western urban adolescent sample. *Journal of Adolescence*, 28, 671-676.
- Brownfield, D. & Thompson, K. (1991). Attachment to peers and delinquent behavior. *Canadian Journal of Criminology*, 1, 45-60.
- Buehler, C., Benson, M.J. & Gerard, J.M. (2006). Interparental hostility and early adolescent problem behavior: the mediating role of specific aspects of parenting. *Journal Of Research On Adolescence*, 16 (2), 265-292.
- Bulut F. (2010). *Ergenlerde görülen kuraldışı davranışların aile işlevselliği, aile risk faktörü ve yaşam kalitesi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Byrnes, J. P., Miller, D. C. ve Schafer, W. D. (1999). Gender differences in risk taking: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125, 367-383.
- Capaldi, D. M., Stoolmiller, M., Clark, S., & Owen, L. D. (2002). Heterosexual risk behaviors in at-risk young men from early adolescence to young adulthood: Prevalence, prediction, and association with STD contraction. *Developmental Psychology*, 38 (3), 394-406.
- Cernkovich, S. A. & Giordano, P. C. (1987). Family relationships and delinquency. *Criminology*, 25, 295-321.
- Chang, E. C. D'Zurilla, T. J. & Sanna, L. J. (2004). *Social problem solving: Theory, research and training*. Washington, DC: American Psychological Association. <http://dx.doi.org/10.1037/10805-000>
- Currie, C., Roberts, C., Morgan, A., Smith, R., Settertobulte, W., Samdal, O., & Barnakov-Rasmussen, V. (2004). *Young people's health in context: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2001/2002 survey*. C. Currie (Ed.). World Health Organization Regional Office for Europe. http://www.who.int/immunization/hpv/target/young_peoples_health_in_context_who_2011_2012.pdf.
- Çam, S. & Tümkaya, S. (2007). Kişilerarası problem çözme envanteri'nin (KPÇE) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (28), 95-111.
- Çam, S. & Tümkaya, S. (2008). Kişilerarası problem çözme envanteri lise öğrencileri formu'nun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 1-17.
- D'Zurilla, T. J., Chang, E. C. & Sanna, L. J. (2003). Self-esteem and Social Problem Solving as predictors of aggression in college students. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22, 424-440.
- Delikara, İ. E. (2000). Ergenlerin akran ilişkileri ve suç kabul edilen davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Demir, N. Ö., Baran, A. G. & Ulusoy, D. (2005). Türkiye’de ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapsmış davranışlar: Ankara örnekleme. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 83-108.
- DiClemente, R. J., Gina M. Wingood, G. M., Crosby, R., Sionean, C., Cobb, B.K., Harrington, K., Davies, S., Hook, E. W. & Kim Oh, M. (2001). Parental monitoring: Association with adolescents’ risk behaviors. *Journal Of The American Academy Of Pediatrics*, 107 (6), 1363-1368.
- Dodge, K. A. & Price, J. M. (1994). On the relation between social information processing and socially competent behavior in early school-aged children. *Child Development*, 65 (5), 1385-1397.
- D’Zurilla, T. J. & Goldfried, M. R. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology*, 78 (1), 107-126. <http://dx.doi.org/10.1037/h0031360>
- Elkind, D. (1967). Egocentrism in adolescence. *Child Development*, 38(4), 1025-1034.
- Ercan, O., Alikashiöglu, M., Erginöz, E., Kaymak, A. D., Birol, H. İ. & Aktuğlu, Ç. (2001). İstanbul lise gençlerinde riskli davranışların sıklığı ve cinsiyete göre dağılımı. *Türk Pediatri Arşivi*, 36, 199-211.
- Erdoğdu, Y. (2005). Suça yönlendirilen ve yönlendirilmeyen çocukların aile ilişkileri ile saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (3), 106-114.
- Ergin, B. E. (2013). Kişilerarası problem çözme davranışı, yetişkinlerdeki bağlanma biçimleri ve psikolojik rahatsızlık belirtileri arasındaki ilişkiler. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 14, 36-45. doi:10.5455/apd.35958.
- Erözkan, A. (2014). Analysis of social problem solving and social self-efficacy in prospective teachers. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 14 (2), 447-455.
- Eryılmaz Gülgez, Ö. & Kısaç, İ (2014). Lise öğrencilerinin olumsuz risk alma davranışlarının yaş, cinsiyet ve psikolojik belirtiler değişkenleri açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*. 33, 122-136.
- Eskin, M. (2003). *İntihar (Açıklama, değerlendirme, tedavi, önleme)*. Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi.
- Fletcher, A. C., Steinberg, L. & Williams-Wheeler, M. (2004). Parental influences on adolescent problem behavior: Revisiting Stattin and Kerr. *Child Development*, 75, 781- 796.
- Galambos, N. L. & Maggs, J. L. (1991). Out-of-school care of young adolescents and self-reported behavior. *Developmental Psychology*, 27, 644-655.
- Geldard, K. & Geldard, D. (2013). *Ergenler ve gençlerle psikolojik danışma* (M. Pişkin, Çeviri). Ankara: Nobel Yayınları.
- Giordano, P. C., Cernkovich, S. A. & Pugh, M. D. (1986). Friendships and delinquency. *American Journal of Sociology*, 91 (5), 1170-1202.
- Goldstein, S. E., Davis-Kean, P. E., & Eccles, J. S. (2005). Parents, peers, and problem behavior: A longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology*, 41 (2), 401-413. <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.41.2.401>
- Gonzalez, J., Field, T., Yando, R., Gonzalez, K., Lasko, D. & Bendell D. (1994). Adolescents’ perceptions of their risk-taking behavior. *Journal of Adolescence*, 29, 701-709.
- Güner, P. (2000). Sorunlarla etkili baş etme yolu: problem çözme. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 3 (1), 62-27.
- Karaman, N. G. (2013). Ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarının benmerkezlilik, akran baskısı, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 12 (2), 445-460.
- Hains A. A. & Hermann L. P. (1989). Social cognitive skills and behavioural adjustment of delinquent adolescents in treatment. *Journal of Adolescence*, 12, 323-328.
- Hamarta, E. (2009). A prediction of self-esteem and life satisfaction by social problem solving. *Social Behavior and Personality*, 37, 73-82.
- Hazır, K. & Budak, G. (2009). Çalışanlarda benlik saygısının, problem çözme tarzlarına etkileri, sağlık personeli üzerinde uygulamalı bir araştırma. *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi*, 8 (1).
- Hessler, D. (2008). *Family stressors, emotional competence and adolescent risky behaviors* (Doktora tezi). Search.proquest.com’den edinilmiştir (3303287).
- Jaffee, W. B. & D’Zurilla, T. J. (2009). Personality, problem solving, and adolescent substance use. *Behavior Therapy*, 40 (1), 93-101.
- Jessor, R. (Ed.). (1998). *New perspectives on adolescent risk behavior*. Cambridge University Pres. <http://en.bookfi.net/book/1172041>.
- Jessor, R. (2014). Problem Behavior Theory: A half-century of research on adolescent behavior and development. In J. BrooksGunn, R. M. Lerner, A. C. Petersen, & R. K. Silbereisen (Eds.), *The developmental science of adolescence: History through autobiography*. New York: Psychology Press.
- Jessor, R., (1987). Problem behavior theory, psychosocial development, and adolescent problem drinking. *British Journal of Addiction*, 82, 331-342.

- Jessor, R., Donovan, J.E. & Costa, F. M. (1994). *Beyond adolescence; Problem behavior and young adult development*. USA: Cambridge University Press. <http://en.bookfi.net/book/1054815>.
- Kaner, S. (2000). Akran İlişkileri Ölçeği ve Akran Sapsması Ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33 (1-2), 67-75.
- Karabekiroğlu, K. (2015). *Anne-babalar için ergen ruh sağlığı rehberi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kazel, Y. (2001). *Erinlik grubu öğrencilerinin risk almaya yönelik davranışı ve öğretmenlerinin algılaması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kıran Esen, B. (2003). Akran baskısı, akademik başarı ve yaş değişkenlerine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışının yordanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 24, 79-85.
- Kuperminc, G. P. & Allen, J. P. (2001). Social orientation: Problem behavior and motivations toward interpersonal problem solving among high risk adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 30, 597-622.
- Laird, R. D., Pettit, G. S., Dodge, K. A. & Bates, J. E. (1999). Best friendships, group relationships, and antisocial behavior in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 19, 413-437.
- Lammers, C., Ireland, M., Resnick, M. & Blum, R. (2000). Influences on adolescents' decision to postpone onset of sexual intercourse: A survival analysis of virginity among youths aged 13 to 18 years. *Journal of Adolescent Health*, 26, 42-48.
- Lansford, J. E., Criss, M. M., Pettit, G. S., Dodge, K. A. & Bates, J. E. (2003). Friendship quality, peer group affiliation, and peer antisocial behavior as moderators of the link between negative parenting and adolescent externalizing behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 161-184.
- Little, M. & Steinberg, L. (2006). Psychosocial correlates of adolescent drug dealing in the inner city, potential roles of opportunity, conventional commitments, and maturity. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43 (4), 357-386.
- Lochman, J. E. (1992). Cognitive behavioral intervention with aggressive boys. Three year follow up and preventive effects. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60 (3), 426-432.
- McMurrin, M., Blair, M. & Egan, V. (2002). An investigation of the correlations between aggression, impulsiveness, social problem solving and alcohol use. *Aggressive Behavior*, 28, 439-445.
- Moran, B. L. & DuBois, D. L. (2002). Relation of social support and self-esteem to problem behavior: Investigation of differing models. *The Journal of Early Adolescence*, 22 (4), 407-435. <http://dx.doi.org/10.1177/027243102237190>
- Mounts, N. S. (2002). Parental management of adolescent peer relationships in context: the role of parenting style. *The Journal of Family Psychology*, 16, 58-69.
- Oman, V., Vesely, S. K. & Aspy, C. P. (2005). Youth assets, aggression, and delinquency within the context of family structure. *Journal Of Health Behavior*, 29, 6, 557-568.
- Ögel K., Çorapçioğlu, A., Sır, A., Tamar, M., Tot, Ş., Doğan, O., Uğuz, Ş., Yenilmez, Ç., Bilici, M., Tamar, D. & Liman, O. (2004). Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 25 (2), 112-118.
- Ögel, K., Taner, S. & Eke, C. Y. (2006). Onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul örnekleme. *Journal of Dependence*, 7 (1), 18-23.
- Özgülven, H. D., Soykan, Ç., Haran, S. & Gençöz, T. (2003). İntihar girişiminde depresyon ve kaygı belirtileri ile problem çözüme becerileri ve algılanan sosyal desteğin önemi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (52), 1-17.
- Palanci, M. & Okutan, M. (2010). Explanation of school administrators' problem solving skills with their personality traits, emotional intelligence and emphatic tendency. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 1993-1997.
- Parker, J. S. & Benson, M. J. (2004). Parent-adolescent relations and adolescent functioning: Self-esteem, substance abuse, and delinquency. *Adolescence*, 39, 519-530.
- Pekel-Uludağlı, N. & Sayıl, M. (2009). Orta ve ileri ergenlik döneminde risk alma davranışı: Ebeveyn ve akranların rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12, 14-24.
- Pettit, G.S., Laird, L.D., Dodge, K.A., Bates, J.E. & Criss, M.M. (2001). Antecedents and behavior problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescent. *Child Development*, 72, 2, 572-598.
- Pollock, L. R. & Williams, R. (1998). Problem solving and suicidal behaviors. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 28 (4), 375-387.
- Santrock, J. W. (2012). Ergenlik (D. Müge Siyez, Çeviri. Ed.). Ankara: Nobel yayıncılık.
- Sayıll, M. Kındap, Y., Bayar Y., Bayraktar, F., Kurt, D., Tığrak, A. & Yaban, E. H. (2012). *Ergenlik döneminde ebeveynlik ve ergenin psikososyal uyumu*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

- Schotte, D. E., Cools, J. & Pavvar, S. (1996). Problem solving deficits in suicidal patient: Trait vulnerability or state phenomenon. *Journal of Consulting and Clinic Psychology, 58* (5), 562-564.
- Shucksmith, J., Glendinning, A. ve Hendry, L. (1997). Adolescent drinking behavior and the role of family life: a Scottish perspective. *Journal of Adolescence, 20*, 85- 101.
- Siyez, M. D. (2006). *15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışların koruyucu ve risk faktörleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sorsdahl, K., Stein, D.J., Carrara, H. & Myers, B. (2014). Problem solving styles among people who use alcohol and other drugs in South Africa. *Addictive Behaviours, 39* (1), 122- 12.
- Steinberg, L. (2013). Ergenlik (Ed. Figen Çok.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Subaşı, D., & Özçelik, A. D. Ö. (2019). Ergenlerin Algıladıkları Anne Baba Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, 7*(1), 25-47.
- Tilton-Weaver, L. C. & Galambos, N. L. (2003). Adolescents' Characteristics and Parents' Beliefs as Predictors of Parents' Peer Management Behaviors. *Journal of Research on Adolescence, 13* (3), 269-300. <http://dx.doi.org/10.1111/1532-7795.1303002>
- Torrente, G. & Vazsonyi, A. (2008). The salience of the family in antisocial and delinquent behaviors among spanish adolescents. *The Journal of Genetic Psychology, 169* (2), 187-197.
- Vazsonyi, A.T., Hibbert, J.R. & Snider, J. (2003). Exotic enterprise no more? Adolescent reports of family and parenting processes from youth in four countries. *Journal of Research on Adolescence, 13*, 129-160.
- Vukovic, D. S & Bjegovic, V. M. (2007). Brief report: Risky sexual behavior of adolescents in Belgrade: Association with socioeconomic status and family structure. *Journal of Adolescence, 30*, 869-877.
- Yılmaz, T. (2000). *Ergenlerde risk alma davranışlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz İrmak, T., Kızıltepe, R., Gümüştan, D. ve Özeken, N. B. Ç. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Risk Alma Davranışlarının Yordayıcıları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 8*(51), 29-52.
- Yiğit, R. (2013). Öğretmen adaylarının öznel iyi oluşu ile sosyal problem çözüme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online, 12* (2).
- Yörükoğlu, A. (1998). *Gençlik çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Summary

Risk-taking Behaviors in Adolescents: Peer and Family Relationships and Problem Solving Skills

Elif Şeker

Bakırçay University
Çiğli Regional Education Hospital

Türkan Yılmaz Irmak

Ege University

Risk-taking behaviors that are commonly seen in adolescence are defined as behaviors that are likely to result in illness or death and threaten the health of the individual (Alexander et al., 1990; Russel, Fincham, Randolph & Tilman, 2010; Yılmaz, 2000). Adolescents relationship with their parents and peers is important for understanding risk-taking behaviors (Moran & Du-Bois, 2002; Mounts, 2002; Tilton-Weaver & Galambos, 2003). Research shows that adolescents in peer groups with high participation in risk-taking behaviors are more prone to involvement in risk-taking behavior (Aras et al., 2007; Delikara, 2000; Erdem, Eke, Ögel & Taner, 2006; Goldstein et al., 2005; Yılmaz, 2000). An important element that protects adolescents from the negative effects of peer group and prevents them from participating in risk-taking behaviors are parents who are emotionally close to the adolescent and are able to support without subjecting the adolescent to pressure and prohibition, within a harmonious family environment (Bayar, 1999).

Some studies suggest that problem solving skills have a significant effect on risk-taking behaviors (Dodge & Price, 1994; Güner, 2000; Hains & Herrman, 1989). But these studies have several limitations. A study examining the contribution of problem-solving skills to risk-taking behavior in adolescents by addressing risk-taking behaviors all together could not be found.

Because risk-taking behaviors are associated with many variables, it is an issue that needs to be explored with a multidimensional approach. The Problem behavior theory developed by Jessor is one of the most frequently referenced theories in this regard, which is among the psychosocial-based approaches that best explain risk-taking behavior (Jessor et al., 1994). The Theory explains risk-taking behaviors by Social Environment System (SES), Personality System (PS), Perceived Social Environment System (PES) and Behavior System (BS). The Perceived Social Environment System consists of two structures: the remote environment (PES-RE) and the near environment (PES-NE). Each system

has protective and risk factors within itself, and risk-taking behaviors are examined through the relationships of these systems with each other and within themselves (Jessor et al., 1994).

A multifaceted study in which risk-taking behavior was examined in conjunction with peer, family relationships, and adolescent's problem-solving skills was not reached in the literature survey. The aim of this study is to investigate the relationship between risk-taking behaviors and family relationships, friend relationships, problem solving skills, risk taking behaviors of adolescents' friends. To this end, the aim is to determine the power of SES, PS, PES-RE and PES-NE to interpret the risk-taking behaviors and to evaluate the unique contributions of the variables discussed in the systems to risk-taking behavior.

Method

Participants

The sample of the study consisted of 1067 high school students (584 male, 483 female) whose ages ranged from 15 to 18 years. The sample was asked to complete a number of questionnaires, including Personal Information Form, Risk Taking Scale, Adolescent Family Process Measure, Peer Relationship Scale, Deviant Behavior of Peers Scale and Interpersonal Problem Solving Inventory.

Materials

Risk Taking Scale, (Bayar & Sayıl, 2005)

Risk-taking behaviors of adolescents are assessed on a 5-point likert type self report scale. Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the scale is .90.

Deviant Behavior of Peers Scale, (Galambos & Maggs, 1991)

It is used to determine the extent to which an individual is associated with peers with high criminal poten-

tial. Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the scale is .86.

Peer Relationship Scale, (Kaner, 2000)

It was developed to evaluate peer relationships of adolescents. It consists of four sub-scales: commitment, confidence, self-disclosure and loyalty. In this study Cronbach's alpha internal consistency coefficient is .90 for the total score; .91 (commitment), .73 (confidence), .76 (self-disclosure), .68 (loyalty) for the subscales.

Interpersonal Problem Solving Inventory, (Çam & Tümkaya, 2008).

This scale was developed to measure interpersonal problem solving approach and skills and consists of five sub-scales. These five dimensions are called; 1. approaching problems in a negative way, 2. constructive problem solving, 3. lack of self-confidence, 4. unwilling to take responsibility and 5. insistent-persevering approach sub-scales. The Cronbach's Alfa internal consistency values for the sub-scales are found between .70 and .91.

Adolescent Family Process Measure, (Cernkovich & Giordano, 1987)

This scale is used to examine the multidimensional structure of parental behavior. It is filled by adolescents as two separate forms for both their mothers and fathers. It consists of six sub-scales: closeness, support, close communication, conflict and peer approval. The Cronbach's alpha internal consistency coefficient for the mother form sub-scales is as follows: .76 (closeness), .75 (support), .83 (monitoring), .83 (close communication), .85 (conflict), .63 (peer approval). For the father form sub-scales is as follows: .88, .68, .91, .91, .82, .70.

Procedure

Since data were collected on a voluntary basis, participants were initially provided with brief information about the purpose of the study. Questionnaires were distributed to volunteers. On average, participants took between 25 and 30 minutes to complete the questionnaire.

Results

A series of variance analyzes and t-tests were used to determine whether adolescent's risk-taking behaviors changed according to age, gender, income level of parents, education level of parents and alcohol use in the family.

According to the results of one-way variance analysis, male adolescents in comparison to females ($F_{1,1058} = 70,941, p < 0.001$), older adolescents to younger ($F_{3,1058} = 6,352, p < 0.01$), higher income adolescents to

lower income adolescents ($F_{2,1063} = 8.703, p < 0.001, \eta^2 = .2$), adolescents whose father is at the secondary education level to adolescents whose father is at the higher education level ($F_{2,1042} = 3,328, p < 0.05, \eta^2 = .01$) have significantly higher risk-taking behaviors.

According to the mothers education level, there was no significant difference between the risk-taking behaviors of adolescents ($F_{2,1053} = 1.955, p > 0.05, \eta^2 = 0$). Adolescents with alcohol use in their family ($t = -6.40, sd = 230.98, p < .001$) have significantly higher risk-taking behaviors than those without alcohol use in their family.

Correlation Relations Between Continuous Measurements in Research

There was a positive, significant and strong relationship between scores of Risk Taking Scale and scores of Deviant Behavior of Peers Scale. There was a positive, significant and medium-level relationship between scores of Risk Taking Scale and scores of Peer Relationship Scale loyalty subscale. In addition, the relationship between the Risk Taking Scale and the Peer Relations Scale subscale scores of commitment, confidence and self-disclosure subscale was not significant.

Adolescent Family Process Measure-Mother form support, closeness, monitoring, close communication sub-dimensions had negative; the conflict and peer approval sub-dimensions had positive, significant and weak relationship between the scores of Risk Taking Scale. Adolescent Family Process Measure-Father form support, closeness, monitoring, close communication sub-dimensions had negative; the conflict sub-dimension had positive, significant and weak relationship between the scores of Risk Taking Scale. There was no significant relationship between the father form peer approval sub-dimension and scores of Risk Taking Scale.

Interpersonal Problem Solving Inventory sub-dimension of Lack of self-confidence and Unwilling to take responsibility had positive; the Constructive problem solving sub-dimension had negative, significant and weak relationship between the Risk Taking Scale. There was no significant relationship between the Insistent-persevering approach and the Approaching problems in a negative way sub-dimensions and the Risk Taking Scale.

Regression Analysis of Variables Predicting Risk-Taking Behavior

Hierarchical regression analysis was conducted to determine the strength of SES, PS, PES-RE, PES-NE to interpret risk-taking behaviors and to evaluate the unique contribution of the variables discussed within the systems to risk-taking behavior. In the first step, Social Environment System's variables that significantly

predict risk-taking scores are 'Age', 'Gender', 'Family income, which explain .09 of the total variance of risk-taking behaviors. In the second step, the Interpersonal Problem Solving Inventory subscales, which were added as Personality System's variables, increased the explained variance by .06 and increased the total variance to .15. At this stage, Constructive problem solving, Unwillingness to take responsibility and Insistent-persevering approach variables are significant predictors of risk-taking behaviors. In the third step, Adolescent Family Process Scale Mother and Father Form Sub-Scales and Peer Relationship Scale Sub-Scales, which were added to the model as Perceived Social Environment System- Remote Environment variables, increased the variance explained by .14 and increased the total variance to .29. In the fourth step, Deviant Behavior of Peers Scale and 'Alcohol Use in Family' variables, which were added to the model as Perceived Social Environment System-near environment variables, increased the variance explained by .26 and increased the total variance to .55. When the Deviant Behavior of Peers Scale entered the regression analysis, many variables predicting risk-taking behaviors in the previous steps became statistically insignificant.

Discussion

This research is the first study to examine adolescent risk-taking behaviors, along with problem-solving skills, family-peer relationships, and peer risk-taking behaviors. It was observed that all the systems defined in Problem Behavior Theory predict risk-taking behaviors.

The most powerful predictor of risk-taking behaviors was the Perceived Social Environment System-near environment structure, which includes the presence of deviant friends. This was followed by Perceived Social Environment System-remote environment structure, where parent and friend relationships were evaluated. It was determined that the Social Environment System, where age, gender, income level of the family and the education level of the parents were evaluated, was the third in terms of predictive power to risk-taking behaviours and the Personality System was the last. Although problem solving skills were the least contributing variable to the explained variance in risk-taking behaviors; this research revealed that developing Problem Solving Skills in intervention studies will be effective in reducing risk-taking behaviors. When the presence of deviant friends was included in the analysis, it was seen that although many variables that had a significant effect in the first three steps lost their predictive properties, Constructive Problem Solving Skills still significantly predicted risk-taking behaviors.

To sum up the hierarchical regression analyses had showed that being male, high income, higher conflict with the mother, lower constructive problem solving skills, higher peer acceptance by the mothers, higher loyalty and trust to friends, low confidence, more alcohol users in their families are risk factors of risk-taking behaviors.

There is still a point to be clarified in the relationship between the adolescent's risk-taking behaviour and the presence of deviant friends. Do adolescents tend to take risks because they have deviant friends, or do adolescents who are already showing these behaviors make friends from those who are showing these behaviors as themselves? Conducting new studies on this subject will contribute to the understanding of the phenomenon.

In this research, 55% of the total variance of adolescents' risk-taking behaviors was explained and 45% of risk-taking behaviors still needs to be explained. It is believed that the systems that are discussed in the framework of Problem Behavior Theory should be examined more in detail and that the variables in the systems must be increased in order to determine each system's ability to predict risk-taking behaviors.